

Lära av migrations- historien

ESKIL WADENSJÖ

Flyktingströmmar till och inom Europa och fördomar mot olika grupper av invandrare har varit i centrum för den politiska debatten under senare år. Dessa frågor är inget nytt, varken i Europa eller i andra delar av världen. Ett par nyligen utgivna böcker ger bra tidsperspektiv på hur flyktingströmmarna har gått och deras omfattning samt på fördomar riktade mot olika grupper av de som invandrat och mot personer med annan etnisk bakgrund än den egna.

Phillip Thers bok *The Outsiders: Refugees in Europe since 1492* behandlar flyktingströmmarna till, inom samt från Europa sedan 1492. Han gör det på ett mycket pedagogiskt sätt genom att dela upp flyktingarna i tre huvudgrupper: 1) de som flyr då de blir förföljda för att de har en annan religion än majoriteten i landet, 2) de som flyr då de blir förföljda för att de har en annan nationalitet än majoriteten i landet och 3) de som flyr då de blir förföljda då de har en annan politisk uppfattning än de med den politiska makten i landet. I en avslutande del av boken behandlas de senaste årens flyktingströmmar.

Den del som behandlar religiösa konflikter och religiösa flyktingar startar med vad som hände år 1492 – ett årtal som också ingår i bokens titel – och under tiden fram till 1614. År 1492 hade det kristna riket Kastilien erövrat den allra största delen av Spanien från det Osmanska riket och muslimer och judar förföljdes och fördrevs ur landet. Det gällde även efter hand de som hade valt att konvertera till kristendomen i hopp om att kunna stanna kvar i Spanien. Intoleransen var mycket stor. De sefar-

diska judarna som fördrevs hamnade framför allt i det Osmanska riket. De muslimska flyktingarna kom efter vad man vet framför allt till Nordafrika. Totalt fördrevs ungefär 300 000 muslimer och 200 000 judar.

Nästa flyktingström som behandlas i boken består av de hugenotter (protestanter) som flydde från Frankrike, Spanska Nederländerna (nuvarande Belgien) och Österrike från 1560-talet och framåt. Den franska regimens politik var att hugenotterna skulle konvertera och bli katoliker. De fick inte lämna landet, men många flydde, ofta under mycket svåra omständigheter med stora risker, till protestantiska områden av Europa – Storbritannien, Nederländerna, Schweiz, delar av Tyskland och i viss utsträckning också de nordiska länderna. Dessa flyktingar hade i Frankrike tillhört en social och politisk elit och blev på ett par generationer integrerade i de samhällen de kommit till. Även från Spanska Nederländerna och Österrike flydde många protestanter. Totalt flydde troligen ungefär 170 000 från Frankrike. Antalet som flydde från andra länder är oklart.

Den tredje omfattande flykten med religiösa förtecken gick från områden i Europa som tillhört det Osmanska riket men som efter krig under 1800-talet och början av 1900-talet gått förlorade till det Habsburgska riket, Ryssland eller nya självständiga länder. Många bosatta i dessa områden var muslimer och två miljoner flydde till kvarvarande delar av det Osmanska riket. Den fjärde mycket omfattande flykten med religiösa förtecken var den från Ryssland av judar. De flydde från de pogromer som de drabbades mycket hårt av främst under 1880-talet och det första decenniet av 1900-talet. Så många som 2,4 miljoner judar flydde från Ryssland. Många lyckades ta sig till USA, som då ännu inte hade en restriktiv invandringspolitik.

Ther nämner mer kortfattat flera an-

RECENSION

Phillip Ther:
The Outsiders: Refugees in Europe since 1492, Princeton University Press, 2019, 342 sidor, ISBN 978-0-691-17952-0.

Daniel Okrent:
The Guarded Gate, Scribner, 2019, 478 sidor, ISBN 978-1-476-79803-5.

Eskil Wadensjö är professor emeritus vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

dra fall av religiösa konflikter i Europa, konflikter som i flera fall men inte alltid åtföljts av flyktingströmmar. Ett exempel är flyktingar från länder i Mellersta Östern (Irak och Syrien) som tillhörde de kristna minoriteterna. Ett annat exempel på religiösa konflikter är den mellan katoliker och protestanter i Nordirland.

En något annan form har de flyktingströmmar som följer på konflikter mellan olika etniska/nationella grupper. Thers presentation startar med vad som hände under det första världskriget. Antalet flyktingar uppskattas ha varit så många som 13,6 miljoner. Störst antal flyktingar var det i Ryssland, men det var många också i Frankrike, Österrike-Ungern, Tyskland, Belgien, Italien, Ottomanska riket, Grekland och Serbien. Endast ungefär en fjärdedel beräknas ha kunnat återvända till hemlandet efter krigsslutet. Efter kriget fortsatte strömmar av personer som var tvungna att lämna sitt land. De var mycket omfattande i båda riktningar mellan Grekland och Turkiet, samt mellan Grekland och Bulgarien.

Nästa stora flyktingström inträffade under 1930-talet till följd av den politiska utvecklingen i Europa. Många flydde från Tyskland efter att nazisterna tagit makten och många från Spanien till Frankrike i slutskedet av inbördeskriget i Spanien. I många fall blev de som försökte fly stoppade och tvingade att återvända till förföljelse och ofta död.

Undra andra världskriget var flyktingströmmarna och tvångsomflyttningarna mycket omfattande. De fortsatte efter kriget när nya gränser drogs. Ett exempel är när en del av östra Finland, Karelen, blev en del av Sovjetunionen och 400 000 måste flytta till andra delar av Finland. Nationella minoriteter fick i många fall lämna det land de bott i, som de tyska minoriteterna i Tjeckoslovakien och några andra länder i sydöstra Europa. Många flydde också från länder

i den östra delen av Europa till länder i den västra delen.

Ytterligare ett exempel på flyktingströmmar som består av individer som tillhör en annan nationell grupp än den som utgör majoriteten och/eller har den politiska makten är de flyktingströmmar som följde i samband med och efter bildandet av staten Israel.

Andra befolkningsströmmar under efterkrigstiden är sådana som följt av avkoloniseringsprocessen, där de som tillhört befolkningen med rötter i kolonialmakten nödgats återutvandra till europeiska kolonialmakter. Ett annat exempel är flyktingströmmarna mellan de grekiska och turkiska delarna av Cypern. Störst utrymme i beskrivningen av denna typ av flyktingströmmar utgörs av den del som behandlar vad som följde på Jugoslavien splittring. Det fanns både flyktingströmmar mellan de nya länderna i det f d Jugoslavien och till andra länder i Europa, inte minst från Bosnien.

Den tredje formen av flyktingströmmar som behandlas i boken är den som utgörs av politiska flyktingar. Kortfattat berörs de flyktingar som lämnat Frankrike under den franska revolutionen, dvs 1700-talets sista decennier. Många återvände efter nya politiska förändringar till Frankrike. Mer uppmärksammas politiska flyktingar efter de händelser som startade i olika delar av Europa 1830 med försök till självständighet i Polen som ett exempel. Detta försök slogs ned och många flydde västerut. Även år 1848 ledde försök till folkligt inflytande till politiska flyktingströmmar när dessa försök slogs ned. Än mer omfattande var flykten från Ryssland, bl a till Polen och de baltiska länderna, efter att kommunisterna tagit makten. I slutskedet av och under åren närmast efter andra världskriget var flyktingströmmen från Sovjetunionen västerut mycket omfattande. Senare strömmar av flyktingar från det av Sovjetunionen styrda Östeuropa till Västeuropa kom bl a från Ung-

ern 1956 och från Polen och Tjeckoslovakien 1968.

Den fjärde delen behandlar utvecklingen av flyktingströmmar till Europa efter avslutningen av det kalla kriget. Många kom till Europa från länder i Mellanöstern samt från Iran, Afghanistan och några länder i Östafrika som resultat av krig eller inbördeskrig. Än mer omfattande blev strömmen av flyktingar efter den arabiska våren, speciellt sedan starten av inbördeskriget i Syrien 2011. Flyktingströmmarna och diskussionen kring dem ledde efterhand till att EU införde striktare regler och mer omfattande gränsbevakning.

Thers bok ger en mycket bra genomgång av de mycket omfattande flyktingströmmarna inom, till och från Europa under fem och ett halvt sekel. Det görs genom en uppdelning i olika grunder för förföljelse (religion, nationalitet, politiska åsikter) och hur de har skiftat över tiden. Ther betonar de positiva effekter flyktingarna har haft för de länder de kommit till. Genom boken får man en mycket bra översikt av orsakerna, omfattningen och också mottagandet av flyktingarna. Ibland har mottagandet varit välkommande, men i många fall har det varit avvisande och i en del fall har flyktingarna skickats tillbaka till det land de kommit från och där i en del fall blivit berövade sina liv.

Närliggande ämnet om flyktingströmmar är ämnet mottagande, fördomar och hinder för såväl flyktingar som andra migranter. Hur är politiken vad gäller invandring och integration? Ett intressant exempel är utvecklingen av USA:s invandringspolitik och vad som ligger bakom förändringar av den. Det är ämnet för en mycket intressant bok av Daniel Okrent, *The Guarded Gate*. Den behandlar hur USA:s invandringspolitik förändrats från slutet av 1800-talet fram till mitten av 1960-talet.

Under 1800-talet var USA det typiska och viktigaste invandringslandet

med en omfattande invandring från olika delar av världen. Det beslutades dock redan på 1800-talet om stopp för invandring från ett par länder, först den från Kina och sedan den från Japan.

Under slutet av 1800-talet började en grupp, Immigration Restriction League, främst baserad i Boston, att aktivt verka för en mycket mer restriktiv invandringspolitik speciellt vad gäller invandring av personer från Syd- och Östeuropa och invandring av judar. Nedläggande och fördomsfulla omdömen om dessa grupper av invandrare spreds. Immigration Restriction League fick ett betydande politiskt stöd i kongressen, men lagförslag stoppades dock av veton från presidenter i perioden t o m första världskriget.

Efterhand fick gruppen stöd av rasbiologer, som spred sina idéer genom ett forskningsinstitut i Boston, Cold Spring Harbor Station for Experimental Evolution (institutet påminner vad gäller idéer och forskningsinriktning om det samtida rasbiologiska institutet i Uppsala). Okrent lämnar en ingående beskrivning både av hur den invandringskritiska gruppen var organiserad och verkade, av hur det rasbiologiska institutet startade och utökade sin verksamhet, samt av det omfattande samarbetet mellan de båda.

Under det första världskriget hade invandringen till USA liten omfattning, men den tog fart igen i början av 1920-talet. De invandringskritiska grupperna lyckades då i kongressen få igenom en lagstiftning i två steg 1921 och 1924 som ledde till en mycket kraftig minskning av invandringen och speciellt då den från länder i Syd- och Östeuropa. De som drivit kampanjen mot invandring från dessa länder hade fått gehör för sina invandringskritiska lagförslag.

Politiken ledde till minskad invandring och till en ändrad sammansättning av den. Den innebar bl a att en grupp judiska flyktingar som kommit i ett fartyg

till en hamn i USA 1939 sändes tillbaka till Tyskland och sin död. Motiveringen till beslutet var att kvoten för migration från det land de hade kommit från, Tyskland, redan var fylld.

Forskningen vid det rasbiologiska institutet i Boston fick efterhand alltmer kritik och flera forskare påvisade att forskningen vid institutet hade varit undermålig. De resultat som hade redovisats där höll inte för en närmare granskning. Forskningsinstitutet förlorade sitt ekonomiska stöd och avvecklades som en följd av detta.

Under 1960-talet fattade kongressen beslut om en ny invandringspolitik och invandringen kunde få en ny sammansättning med bl a mer invandring från Asien.

Okrents bok är mycket välskriven och detaljerad och den leder till tankar om den nuvarande restriktiva politiken och retoriken vad gäller invandring från länder i Latinamerika till USA och mot muslimer. Ett närliggande område som inte behandlas i denna bok är fördomarna mot och behandlingen av de svarta i USA.¹

REFERENSER

Hamilton, T G (2019), *Immigration and the Remaking of Black America*, Russel Sage Foundation, New York.

Logan, T och P Temin (2020), "Inclusive American Economic History: Containing Slaves, Freedmen, Jim Crow Laws, and the Great Migration", Working Papers 110, Institute for New Economic Thinking, New York.

¹ Se Logan och Temin (2020) för hur politiken gentemot de svarta utvecklats från tiden närmast efter inbördeskriget fram till våra dagar och Hamilton (2019) för en noggrann undersökning av utvecklingen av arbetsmarknads-, bostads och hälsosituationen samt familjebildningen under de senaste 100 åren för svarta, både de som är födda i landet och svarta invandrare från Karibien och länder i Afrika söder om Sahara.